

נספח ב' << מאמרים

מאמר מס' 2 << מדוע חינוך לקיימות? / ד"ר מירי דרסלר, ליאורה סלע

כתב העת אאוריקה להוראת מדעים וטכנולוגיה, גלין 26, יולי 2008

"אנו הדור הראשון שברשותו קיימים הכלים להבין את השינויים שהפעילות האנושית גורמת למערכות תומכות החיים של כדור הארץ, אך בה בעת אנו הדור האחרון שעדיין יכול להשפיע על שינויים אלה לפני שיגרמו להשלכות בלתי הפיכות".

פיטר ויטוסק (אקולוג)

חינוך לקיימות (Sustainability) נוגע במכלול ההיבטים של חיינו כפרטים וכחברה אנושית במטרה להצמיח דור שיוכל לאמץ "אורח חיים מקיים" בשגרת חיו, לא רק כדי למנוע קריסה של המערכות האקולוגיות אלא גם כדי לכונן חברה שמאפשרת לפרטים ולקבוצות לחיות חיים ראויים יותר. יותר ויותר מתבהרת ההבנה, כי איכות החיים שלנו ועתידנו קשורים בקשר הדוק ליכולתנו לשמור על איכות הסביבה, תוך אימוץ עקרונות של "פיתוח בר קיימא" (Development Sustainable) שמשמעו פיתוח העונה על צורכי הדור הנוכחי בלי להתפשר על יכולתם של הדורות הבאים לענות על צורכיהם. פיתוח בר קיימא הוא פיתוח היכול להתקיים לאורך זמן רב ביותר באותו אופן, מכיוון שהוא אינו פוגע בבסיס המשאבים שהוא נשען עליהם. הערובה להשגת פיתוח בר קיימא עולמי היא האטת הצמיחה הכלכלית לפרט והאטת גידול האוכלוסייה. ניצול המשאבים צריך להיות בקצב המאפשר לתהליכים הטבעיים לחדש את המשאבים שנוצלו, ואפילו פיתוח כזה אינו מסוגל לתת לדורות הבאים אופציות זהות לאלה של דורנו (מתוך, אג'נדה 21, המשרד להגנת הסביבה).

חינוך לקיימות הוא חינוך ערכי תרבותי. הנחת היסוד היא כי הפתרונות הטכנולוגיים של ניהול סביבתי מקיים, יהיו טובים ככל שיהיו, לא יחוללו את השינוי המתבקש ללא חינוך ערכי מתאים.

החינוך לקיימות עוסק בהבהרת הערכים שמנחים אותנו ומכוונים אותנו בעשייה היומיומיות שלנו ברמה האישית והחברתית. ברמה הערכית, כשעוסקים בחינוך לקיימות מתמודדים עם שאלות כמו: מה הן אמונות היסוד? מהם ההרגלים והתהליכים הכלכליים והחברתיים שכל אחד מאתנו שותף להם? מה אנחנו כחברה מגדירים כהצלחה ומה מוערך ונחשב בעינינו? האם להתפעל מעושר ומהצלחה כלכלית או אולי מאותם דברים שאי אפשר לקנות בכסף? כיצד מתמודדים עם צרכים ומאווים תוך ראיית האחר והתחשבות בצרכיו? מהן אמות המידה שיכוונו אותנו לומר "צריך להפסיק - די!" או "צריך להמשיך - עוד!", כיצד מחליטים לצרכים של מי להיענות כאשר צורך של קבוצה אחת עומד בסתירה לצורך של קבוצה אחרת? ועוד.

חינוך לקיימות מושתת על הקווים המנחים הערכיים הבאים לפיתוח בר קיימא:

- פיתוח בר קיימא קשור בערכים אותם בני אדם מוקירים ובדרך שבה הם תופסים את יחסי הגומלין שלהם עם אחרים בסביבה; פיתוח בר קיימא הנו חזון מוסרי יותר מאשר מדעי.
- פיתוח בר קיימא דורש פיתוח מערכת ערכים הכוללת ערכי יסוד כמו "כבוד לסביבה", "דמוקרטיה" (אחריות, מחויבות), "שוויון" (הוגנות, צדק חברתי), "שלום" ו"למידה כל החיים".

- פיתוח בר קיימא מחייב ניתוח ביקורתי של שיקולים סביבתיים, חברתיים וכלכליים תוך כדי עידוד יצירתיות, כושר המצאה ויכולת לקבל החלטות מושכלות.
  - פיתוח בר קיימא מחייב צדק חברתי והוגנות שמונעים את הפיתוח של היחיד או הקבוצה על חשבונם של אחרים או פועל לרעתם ואשר מובילים לסולידריות חברתית.
- חינוך לקיימות, אם כן, הוא בראש וראשונה חינוך ערכי שמטרתו לעסוק לא רק בהבניה של ידע מדעי אלא גם בהבהרת ערכים שתחולל את המוטיבציה ותחזק את המסוגלות העצמית לשנות את תבניות החשיבה ואורח החיים הדרושים לפיתוח בר קיימא. חינוך לקיימות מצריך אם כן יישום של עקרונות בסיסיים בחינוך ערכי:
- ליצור איזון הולם בין חינוך לערכים נעלים לבין ערכים הקשורים בחייהם היומיומיים של בני האדם ובמגעיהם האישיים. יש לקשור את הערכים הנעלים לערכים האינסטרומנטאליים הנוגעים ליחסים שבין אדם לעצמו, בין אדם לזולתו ובין אדם לחברה.
  - לצמצם את הפער בין אמונותיו של האדם והצהרותיו המילוליות לבין אורח חייו והתנהגותו הפעילה. לקיים באמצעות דוגמה אישית את מה שאנו דורשים מהאחרים.
  - לתת כבוד לאדם ולהוקיר אותו כמי שיש לו ערך בפני עצמו ולא כאמצעי או אובייקט לקידום האינטרסים של אחרים. למנוע את נטילת החירות של האדם וטשטוש האינדיווידואליות שלו, למען מטרות שהוא לא מכיר בהן ושלילת האפשרות ממנו לבחור את הערכים המרכזיים שמנחים אותו בחייו.
  - לטפח פתיחות וסובלנות כלפי דעות שאינן מקובלות וכלפי אורח חיים של האחרים.
  - לחנך לגבש החלטות לא רק על עובדות אלא לתת לגיטימציה לערכים להכריע. ההכרעה היא סובייקטיבית ונעשית בסופו של דבר על ידי הפרט.
- יש לראות את המושגים פיתוח בר קיימא וחינוך לקיימות, במגוון של הקשרים: הקשרים סביבתיים, חברתיים, כלכליים וחינוכיים. חשוב לבחון את הגורמים הישירים והעקיפים לשינויים שחלו במערכות האקולוגיות ברמה הגלובלית ולעמוד על יכולת הבחירה שלנו לחיות בעולם טוב יותר, עולם המבוסס על שימור סביבתי ופיתוח בר קיימא. כמו כן יש לעמוד על הקשר שבין תפיסת הקיימות לבריאות הציבור, לתעשייה ולכלכלת המשפחה. מדובר בתפיסה מערכתית של המושג קיימות, המקשר בין סביבה, כלכלה וחברה – מרמת המקרו, הרמה הגלובלית הכלל עולמית לרמת המיקרו, המשפחה והפרט. יישום של אורח חיים מקיים ברמה האישית והמשפחתית עשוי להשפיע ברמה הלאומית ואף הכלל עולמית. צומת מרכזי נוסף הקשור לתפיסת הקיימות הוא החינוך הסביבתי. החינוך לקיימות הוא בראש ובראשונה חינוך ערכי שמטרתו לעסוק לא רק בהבניה של ידע מדעי אלא גם בהבניה של מערכת האמונות והערכים שתחזק את המוטיבציה ותוביל לאימוץ אורח חיים הדרוש לפיתוח בר קיימא. ידע אינו פוגע ברגשי ההנאה והפליאה – הוא משלים ואף מגביר אותה. ובמילותיו של פרופ' עמוס דרייפוס: "אם נאמץ גישה כזו, נוכל להסיק שהידע המדעי בחינוך הסביבתי, לפחות בגילים צעירים בבית הספר היסודי, אינו מהווה מטרה בפני עצמה, אלא בסיס להתפעלות, בסיס להתעוררות של תגובות רגשיות".
- אנו פונים אל ציבור המורים למדע וטכנולוגיה להצטרף לצוותים בית ספריים רב תחומיים ולהניף יחד את המהלכים החינוכיים הנדרשים להטמעת החינוך הסביבתי לקיימות בבית הספר ובקהילה. יחד נעצב חיים טובים יותר בכדור הארץ.